

Ingmar Persson

Mycket väsen för ingenting

Det är inte förvånande att en person som tror att sprattelgubbar kan tjäna som modell i en diskussion av människans frihet tar en kritiker för en "strawman", en pappfigur. Per Lindströms replik i *Filosofisk tidskrift* 1991:3 är utan tvivel full av "storm och vrede": mindre klart är vilken dess "mening" är: vad han sakligt sett vill ha framfört. Han satsar allt på förvränga och förlöjliga min utläggning av hans idéer (i "Viljefrihet à la Lindström", FT 1989:2) och har synbarligen ingen ork kvar att precisera sin egen position, vilket måste sägas vara ett omdömeslöst bruk av resurser av en som anser sig så grovt missförstådd. Jag skulle tro att intelligentare läsare själva upptäcker att Lindström inte visar att jag har vantolkat honom på någon väsentlig punkt, men för säkerhets skull skall jag gå igenom några av de minst petiga av hans många petiga anmärkningar.

Lindström inleder med att förebrå mig att jag är så senfärdig i att komma fram till min tolkning av hans tes att begreppet *fri* är "kvasi-deskriptivt". (Hans förebråelser breder dock ut sig över ett radutrymme som är dubbelt så stort som det jag tog i anspråk för att anlända till min tolkning! Detta sagt för att ge en fingervisning om informationstätheten i hans genmäle.) Tolkningen innebär att *frihet* är "ett begrepp, som vi normalt tror är tillämpligt på världen, men som faktiskt inte är det" (s 19). Värre än denna tidsspillan är dock att jag, som han ser det, "i det lilla uttrycket" "tillämpligt på världen" har smugglat in en tve- eller mångtydighet som "kommer att visa sig fatal för /mina/ vidare funderingar" (s 20).

Jag ställer mig helt frågande inför detta skickesediga anslag. Utan att förstå vari det fatala skulle bestå, antar jag att det har att göra med den distinktion jag inför mellan att inta en *agnostisk* hållning till frågan om vi är fria, dvs att påstå att vi inte vet eller kan veta om vi är fria eller ej, och att *förneka* att vi är fria. Men dess introduktion föranleds inte av att jag på Lindströms framställning lömskt inympat "ett litet uttryck" som sedan yttrar sig i symptom på dubbeltydighet, utan av följande citat från Lindströms första artikel: "Vi vet inte vilken relation /F, frihetsrelationen/ vi letar efter och därför inte

heller hur vi skall konstatera om den föreligger eller inte ... den mest naturliga slutsatsen blir därför att F helt enkelt inte existerar". Trots Lindströms bedyrande (s 20) att han inte utalat något som lider av dubbeltidigheten mellan agnosticism och förnekelse, kan jag inte tycka annat än att det är rimligt läsa den här ingalunda mönstergillt klara passagen som en övergång från det förra till det senare.

För övrigt kan påpekas att den slutsats som i citatet benämns som "den mest naturliga" tycks analog med en som Lindström annorstädes, helt riktigt, brännmärker: han säger om agnosticismen att den "förefaller närmast självmotsägande" (s 20) därför att man inte kan bejaka eller förneka tillämpbarheten av en term vars mening man inte har lyckats fastställa. (En annan sak är att han här totalt missuppfattar agnosticismen: den går självfallet ut på att man på grund av oklarheten i vad frihet är *varken* kan bejaka eller förneka förekomsten av den.)

Enligt Lindström kastar emellertid distinktionen mellan agnosticism och förnekelse inget ljus över hans position: han är "förstås" varken det ena eller det andra därför att båda alternativen "förutsätter ju att *fri* är ett deskriptivt (beskrivande) begrepp" (s 21). Den avslutande skälsangivelsen ter sig mysteriös. En förnekelse av att begreppet *fri* är tillämpligt behöver inte—som Lindströms exempel med begreppet *enhörning* låter påskina—gå ut på att världen inte härbergerar något som matchar ett klart och motsägelsefritt begrepp; den kan också grunda sig på att begreppet är inapplikabelt därför att det rymmer en motsägelse. Skulle Lindström hävda att även en så motiverad förnekelse förutsätter att *fri* är "deskriptivt", är det mig helt obekant vad han kan mena med termen. (Lika uppenbart är att en agnosticism som består i ett påstående om *okunnighet* om ett begrepps intension inte måste förutsätta kunskapen att det är deskriptivt.)

Om Lindström efter detta förtydligande skulle vidhålla att han inte har försvurit sig till förnekelsen (eller agnosticismen), förstår jag ärligt talat inte vad han menar med att "det inte finns någon sådan relation" (s 21) som frihetsrelationen. (Är det inom parentes sagt inte underligt att han inte ens efter påstötning känner något behov av att precisera det citerade av begreppsrealism till ogenomskinlighet färgade uttryckssättet? När nu Lindström anser sig gravt missförstådd, varför inte ta tillfället i akt att precisera sig snarare än att upprepa den formulering som visat sig leda till missförstånd?)

Om denna sin tes säger Lindström vidare att "det fordras helt andra argument än de Persson lyckats prestera" (s 21) för att demonstrera att den inte är riktig. Men mig veterligen har jag inte anfört några

argument mot denna Lindströms tes; vad som hittills har diskuterats är mina försök att *förstå dess innebörd*. Om Lindström förnekar att vi är fria i den vardagliga betydelsen därför att denna betydelse inkorporerar oförenliga komponenter—och hans påstående att en "olösbar konflikt" är representerad i "common sense" antyder detta (s 22)—så ger min analys av friheten (s 35-8) *stöd* åt (en kvalificerad version av) denna tes. (Är det möjligt så att han inte alls har läst denna analys—som utgör merparten av min artikel—därför att förekomsten av hans namn är det stimulus som utlyser hans läsreflexer?) Min uppfattning är nämligen den att det gängse frihetsbegreppet innehåller ohållbara och motsägelsefulla ingredienser, men att när dessa rensats bort så kvarstår en tjanlig, konsistent innebörd.

Det är angeläget att detta saneringsarbete utförs eftersom den samhällseliga ansvars- och straffpraxisen bör vila på ett rationellt försvarbart fundament. När jag kritiserade Lindströms "slappa överseende" inför konstaterandet att det mänskliga frihetstänkandet slår knut på sig självt, var det i första rummet för att han försummade att framhäva vikten av detta sorteringsarbete.

Vad privatlivet anbelangar, nöjer jag mig med att påpeka att, eftersom de irrationella beståndsdelarna av frihetsföreställningarna är djupt förankrade i vårt känsloliv, ställs var och en av oss inför det dilemma som jag skisserade i slutet av min artikel. Lindström uttrycker förhoppningen att jag "avstår från att spela polis" (s 23) och att försöka tvinga folk att välja det alternativ som består i att de strävar efter att kväsa sina irrationella känsloreaktioner. Avstår? (Jag kan som synes inte motstå frestelsen att slå tillbaka med ett retoriskt grepp som ordmärkare Lindström brukar till leda.) Han tilltror mig här en makt och myndighet över folks attityder som vida överskrider den jag i all anspråklöshet tillskriver mig själv, men för att lugna honom lovar jag att avstå från denna maktutövning och hålla till godo med att *presentera* dilemmat (vilket var allt jag gjorde i min uppsats). Att döma av den koleriska tonen i hans artikel förstår jag att det måste ligga Lindström varmt om hjärtat att värna om de irrationella känslor som yttrar sig i vedergällningsaktioner.